

Fényképgyűjtemény a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban

Rómer Flóris, a kiváló régész, művészettörténész írta 1870-ben kiadott, Régi Pest című művében: „Szándékomban volt mind azt, ami Pestre vonatkozik, és rajzokban megjelent, összeállítani és így a város fejlődését képekben is előadni. Ezen igyekezet azonban nagyobb akadályokkal van összekötve, mint valaki gondolná... kerestem ilyeneket hazánk és külföldi könyvtárakban... a legjobb látképeket azonban nem tudományos munkákban bírjuk, hanem a 18. században készült polgári bognár és kovács céheknek vándorlevelein... szükséges minden egyes képecskét, legyen az bármily gyarló, megőrizni és nyilvános intézeteink könyvtáraiban az utókor számára megmenteni...”

A könyvtárakban kibontakozó helyismereti tevékenység keretében épülő képgyűjtemények kialakításának értelmét aligha fogalmazhatnánk meg ennél világosabban.

Valóban gyűjtésre érdemes várostörténeti dokumentum a fénykép? Könyvtári feladat gyűjtése?

A megőrkített régi Budapest

A kérdés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban is többször elhangzott, míg végül 1957-ben megszületett a döntés: a Budapest Gyűjtemény egyik fontos feladata, hogy tervszerűen gyűjtse, szakszerűen tárolja és feltárja a főváros látképeit, utcáit, épületeit, szobrait, városképi változásait, utcai jeleneteit, életképeit, a nevezetes budapesti személyiségek arcképét megőrkítő fényképeket.

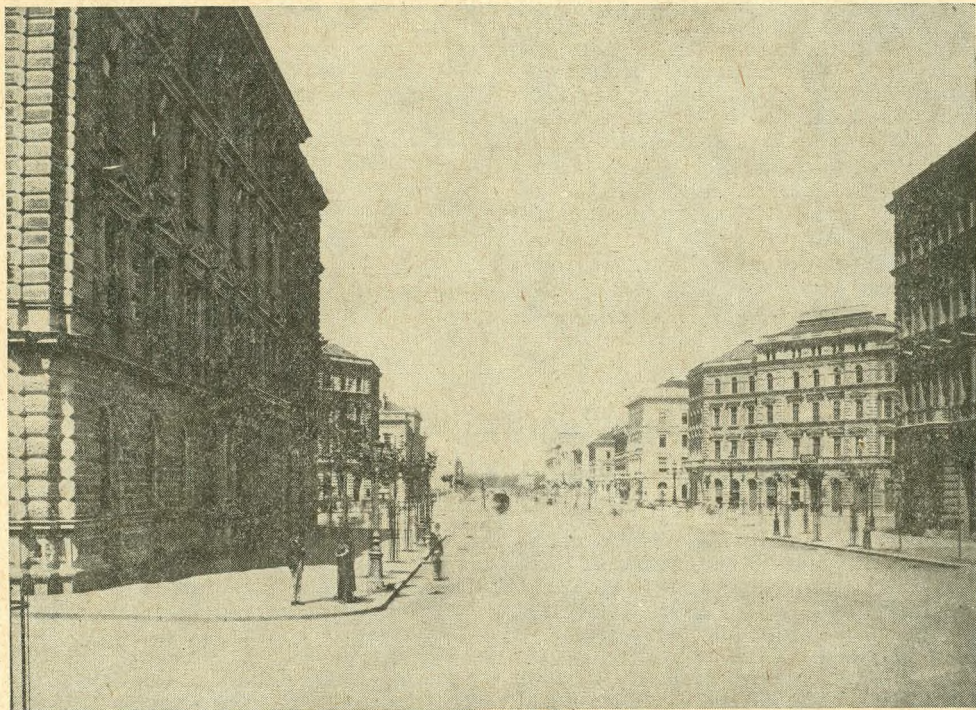
A gyűjtőkori elképzelések hamar kialakultak, a képek beszerzése azonban nehezen indult meg. Kezdetben csupán a véletlen segítette a gyarapítást. Az első

években mindössze néhány száz fényképet vásárolt a könyvtár, és a kis gyűjtemény inkább hasonlított egy szedett-vedett családi fényképalbumhoz, mint a várostörténeti kutatás forrásához.

Néhány éven belül azonban kialakult a gyarapítás legcélszerűbb módszere. Már kezdetben egyik fontos beszerzési forrás volt a magánosoknál meghúzódó családi fényképgyűjtemény. Hirdetések útján tekintélyes számú múlt századi felvétel — többségük arckép — került birtokunkba. Sok esetben a képen szereplő személy azonosítása is lehetetlen volt, a felvételek

Magyar és görög feliratos márványtábla jelzi az 1838-as árvíz szintjét egy budai ház falán

Az Oktogon, ma November 7. tér az 1880-as években (Klász György felvétele)

fotótörténeti értéke mégis fölbecsülhetetlen. A több ezer darabos muzeális értékű anyagból a pesti és budai fényképezés úttörőinek csaknem teljes névsora összeállítható.

A *Strelisky Lipót* műterméből származó tucatnyi női portré mellett a századvég politikusainak arcképeit is megvásároltuk. (Ő készítette az első fényképet Görgey Artúrról.)

A *Barabás Miklós* „festőművész és fényképező” műterméből kikerült sárga fényképek bizonyítják, hogy a kiváló festő hamar felismerte a fényképezés jelentőségét. *Borsos József* ugyancsak festőként kezdte pályáját, s ő is a fényképezésnél kötött ki. Jó beállítású képei remek háttérrel készültek. Mindketten kitűnő portrékat alkottak városatyákról és egyéb jeles személyekről.

Goszleth István már a 80-as években rájött arra, hogy nem rossz üzlet a színésznők fényképezése. Ezért készített például a kor legnagyobb primadonnájáról, Küry Kláráról 60 felvételt.

A Három korona utcában volt *Divald Károly* műterme, nem messze tőle *Schrecker Ignác* „fényirdája”, ahonnan *Barabás Miklós* festő, *Salamon Ferenc* és *Szilágyi Sándor* történészek, *Tóth Kálmán* és *Gyulai Pál* írók, *Greguss Gyula*

fizikus, *Brassai Sámuel* tanár és a kor számos nevezetes személyiségének fényképe került ki.

Száznál több fővárosi fényképész felvételei találhatóak meg gyűjteményükben; számunkra azonban valamennyi között *Klász György* felvételei a legbecsesebbek. A jeles fényképész 1870 és 1890 között már nem csupán arcképeket, hanem városképeket is készített. Szekérakományt kitevő fölszerelésével járta a várost és minden nevezetes épületet, teret, szobrot, utcát lefényképezett. Fényképeivel nagy sikert aratott a bécsi és a budapesti országos kiállításokon. Munkáját később a fővárosi Idegenforgalmi Bizottság megbízásából folytatta. A 24×36 cm-es, vagy ennél is nagyobb üveglemezek a Klász-féle műintézet jogutódjánál, az *Offset Nyomdánál* csaknem teljes épségben megmaradtak, és 1959-ben a Budapesti Történeti Múzeum birtokába kerültek. A lemezekről másolatot készítettünk, és így az érdeklődők több száz kiváló minőségű fényképen tanulmányozhatják az 1870 és 1890 közötti évek fővárosának utcaképeit, épületeit.

A hirdetések segítségével nem csupán régi felvételekhez és képeslevelezőlapokhoz jutottunk, hanem a későbbi idők fényképeit is beszereztük. Így vásároltunk több tucat — eddig ismeretlen —

tanácsköztársasági felvételt, valamint sok száz fővárosi fényképet az első és több ezret a második világháború idejéből. A felszabadulás, a romokban heverő, majd a magára találó és gyorsan megújuló város életének minden mozzanata nyomon követhető ezeken a képeken. A magán-személyektől beszerezhető fényképek ezért olyan értékesek számunkra.

Dokumentumok eltűnt városrészekről

A másik értékes beszerzési forrás a *Magyar Távirati Iroda Fotó-szolgálat*a. Az MTI fotóriporterei által készített felvételek ezreiből hetenként kiválogatjuk a számunkra megőrzésre érdemeseket. Közöttük sok olyan felvétel található, amely a főváros életében végbemenő változásokat, építkezéseket, a mindennapok eredményeit rögzíti.

Előfordulnak olyan városképi változások vagy események is, amelyekről sem magánosok sem az MTI munkatársai nem készítenek felvételt. Ilyenkor magánfényképeseket kérünk fel a munka elvégzésére. Amatőr fényképesektől származik például a budapesti temetők nevezetes síremlékeiről, az árvíztablákról, az emléktablákról, a rejtett épületszobrokról, udvari kutakról készített fénykép-

anyagunk. Az 1958-as óbudai bontást megelőzően a csákány alá kerülő városrész valamennyi utcáját és házát lefényképeztettük, és ezek a képeink alkotják egy eltűnt városrész egyetlen teljesnek mondható képdokumentációját.

A képek raktározása — három méretcsoportban — dobozokban, tematikai rendben történik. A fotótörténeti anyag kivételével valamennyi képet kasírozva és szöveggel ellátva sorolunk be a gyűjteménybe. A szövegben feltüntetjük a kép címét, készítője nevét, a felvétel idejét. (Minden további szövegbővítés a kutatók munkáját könnyíti meg.)

Ötvenezer kép rendezése sok gondot okoz, hiszen a csoportosításnak, hogy könnyűvé váljék a képanyag kezelése, áttekinthetőnek kell lennie.

Az első csoportba a városképek kerültek, majd a feltárás a kisebb földrajzi, illetve közigazgatási egységek felé halad. Előbb tehát Budapest, majd Pest, Buda és Óbuda látképei, a budai hegyvidék, a Margitsziget stb. képei találhatóak. Ezt követi a kertek, a parkok, a sétányok, a Duna-part, a hidak stb. képanyaga. Az utcák és a terek fényképei után az egyes házak fotóit találjuk.

Az „épületek” fejezetben belül külön csoportokba kerültek a középületek és a

10-es honvédek a Köröndön. 1918 július

magánépületek felvételei. A középületek csoportján belül bárki könnyen rátalál a gazdasági, a szociális, a politikai, kulturális stb. rendeltetésű épületek fényképábrázolásaira.

A politikai rendeltetésű épületek főtípusait tovább bontva például a budai, a Sándor utcai volt országházat, valamint a mai parlamentet megörökítő fényképek és reprodukciók találhatóak. Előbb a tervek, az alaprajzok, majd a totálképek, továbbá a külső és belső részletek felvételei következnek.

Bármilyen körülmények között és alaposan igyekszünk elvégezni a tematikai feltárást, a jelenlegi tárolási mód a fényképeken található nagyszámú információ egy részének temetője. Például: a Kálvin térről készült felvételek a földrajzi szempontok figyelembevételével a terekhez kerülnek, és ott a betűrendben találhatóak. A képeken azonban templom, a Danubius-kút, műemlék-épületek, strázsáló rendőr, járókelők, az újabb felvételeken pedig a metró építkezése, a fúrások, bontások stb. is rajta vannak, és ezek a tematikai csoportosításban elvesznek. Ezért keressük a fényképek elemző, tehát teljes feltárásának lehetőségét.

A megőrzésre szánt fényképek kiválasztásában — ha a felvételt témája miatt megőrzésre alkalmasnak ítéltük — csak egyetlen szempont vezet bennünket: az tudniillik, hogy a kép mai sokszorosítási eljárással reprodukálható legyen. Tudjuk, hogy a fénykép a múlt századi és a későbbi metszetekkel és más grafikákkal művészi szempontból nem veheti fel a

versenyt, de a helytörténelmi témákban a művészi kiváltságot kizáró szempontként nem játszhat szerepet.

*

A képgyűjtemény kialakításával együttjáró húszéves nehéz, de — úgy véljük — hasznos munkának eredménye, hogy ma már 50 ezer fénykép áll a budapesti várostörténelmi kutatók rendelkezésére. E képanyag a Budapest gyűjtemény sokat használt része, ami azt is bizonyítja, hogy a helytörténelmi kutatás és a helyismereti dokumentumok iránt sohasem mutatkozott olyan nagyfokú érdeklődés, mint napjainkban.

Tudjuk, hogy történelmi ismereteink ma már hiányosak volnának a múlt századi metszetek ismerete nélkül, de mai életünk sem lesz teljesen megismerhető a múlt ábrázoló fényképek hiányában. Ezért nagy körültekintéssel gyűjtjük a múlt grafikáit, valamint fényképezett dokumentumait, és ugyanilyen szorgalommal gyarapítjuk a mai várost bemutató képeket is.

Képgyűjteményünk azonban nem csupán a jövőnek épül, hiszen friss anyagát is naponta forgatják pedagógusok, könyvkiadók, a televízió munkatársai, az újságírók és folyóirat-szerkesztők. Rendszeres használói a színházakban és a filmgyártásban dolgozó szakemberek is. A helytörténelmi kutatóknak, illetve a honismereti mozgalom résztvevőinek szintén nélkülözhetetlen segédeszközük és értékes forrásuk a fényképgyűjtemény.

Berza László